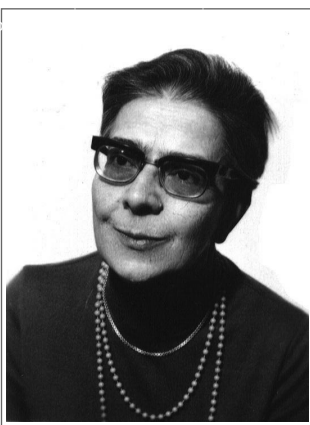

Brzo je osjetila i posljedice prepolovljene plaće u časopisu „Pomorstvo“. Nakon što bi podmirila troškove stanovanja, malo joj je ondašnjih dinara ostajalo na raspolaganju. Raspitivala se postoji li mogućnost da joj se osigura kakav smještaj u Zagrebu, pa makar i u samostanu. „Jako se bojim novčane oskudice, a moram ovdje plaćati i zrak koji dišem“, pisala je uredništvu „Glasa Koncila“ 1. srpnja 1972. i dodala: „Nastojim otkad sam na pola plaće štedjeti što više, prođe i nekoliko dana da ne pojedem ništa toplo, ali to dugo neće moći trajati i ja se sve više bojim. Oprostite što vam pišem ovako potišteno, danas mi je nekako osobito teško.“ Rad za „Glas Koncila“ i kontakti s uredništvom – što zbog materijalnih razloga, a što zbog duhovnih i psiholoških za Rendić je u tom trenutku postao doslovce daska za spasa.

Knjige i spise ostavila za zagrebačke bogoslove

Za Rendić je najteže bilo iščekivanje sudskih rasprava i neizvjesnost koje one donose. Tada su započeli i njezini zdravstveni problemi. Dok je proces protiv nje trajao, javile su joj se teške glavobolje, imala je problema sa srcem (koje je vukla do kraja života), a i upadala je u stanja osamljenosti, beznađa i melankolije koja bi se mogla opisati kao depresija. Bila je sigurna da će završiti u zatvoru i da će taj ambijent vrlo teško moći preživjeti.

Tijedan dana uoči prve sudske rasprave koja je bila zakazana za 17. srpnja 1972., Rendić je uredništvu „Glasa Koncila“ u pismu koje je ostalo sačuvano u Arhivu Glasa Koncila dala i svojevrsnu oporuku: „Prošli tjedan sredila sam svoje spise. Ne znam hoću li izići živa iz zatvora, ne znam kako se to podnosi pa moram misliti i na najgore. Dakle, za svaki slučaj, želim Vam odmah reći: Sve moje spise bit će najbolje predati knjižnici Bogoslovskog fakulteta, jer oni imaju osoblje i prostorije za to, a u GK ne znam gdje bi to stalo ni tko bi imao vremena time se baviti. Glede mojih knjiga, budući da sam već prošle godine, u jednom času kad mi je bilo jako teško, rekla profesoru Bajsiću da ću mu ostaviti svoje knjige, kod toga i ostajem, a ako njemu ne trebaju, neka ih daje knjižnici Bogoslovskog fakulteta u Zagrebu, tamo će ipak najbolje koristiti (...) Moje pokušstvo uzмите Vi, a s mojoj garderobom učinite kako Vam se bude učinilo najbolje, raspodijelite je po svojem nahođenju, gotovo sve su nove i lijepe stvari. Još ćemo svakako, nadam se, razgovarati prije nego me zatvore, ali htiela sam Vam ovo reći odmah. I Hvala Vam od svega srca što ste mi omogućili raditi za Crkvu ovih osam godina.“

Odmah sutradan, 11. srpnja 1972., Pavlinić joj je odgovorio: „Znam samo da sam nemoćan pomoći Vam. Ne mogu pomoći ni sebi i ni od koga ne mogu očekivati pomoć. Od Boga jedinoga – samo da to ne bude fraza.“ Smirivao ju je da do pravomoćnosti presude ima još vremena i da ne pravi oporuku. Ali, potaknuo ju je da nakon svih sudskih rasprava zabilježi ono što je u sudnici govoreno, budući da se nije moglo očekivati da će mediji iz sudnice u kojoj se vodio proces protiv „nacionalistkinje“ o svemu donijeti iole cjelovite i objektivne izvještaje.

„Nemam lake suze, pa me zato i suze ubijaju“

Zdravlje meni zaista nije dobro, sva sam se porušila u ovih mjesec dana: grozne glavobolje gotovo svaki dan, guram naprijed s pilulama, izgubila sam tek i moram se siliti da štogod pojedem, imala sam i težak napad lumbaga i osjećam užasni bol u sredini leđa", pisala je uredništvu Rendić 19. kolovoza 1972.

Krajem istoga mjeseca, u pismu od 29. kolovoza, Rendić opisuje Pavliniću: „Imala sam ne samo groznu glavobolju nego me hvatala i vrtoglavica netom bih ustala iz fotelje, tj. netom mi glava nije bila naslonjena. Konačno nisam izdržala pa sam legla, ali nije mi bilo bolje ni ležeći, samo mi se nije vrtilo.“

No u svemu joj je novinarski rad bio predah od mučne izloženosti namještenom političkom procesu i silnoj neizvjesnosti koju je on donosio. U istom pismu Rendić navodi: "Danas me glava strahovito bolila i morala sam se na savjetodavce prisiliti da počnem pisati za idući broj, i dogodilo se i opet kao i uvijek: u pisanju mi je glavobolja prošla, a sutradaj, kad sam svršila pisati priloženih 8 kartica opet će me zgrabiti... To je uvijek tako u ova dva mjeseca, i to je pravi dokaz da mene ove jezive glavobolje ubijaju samo zato što nemam što raditi." U pismu od 12. rujna 1972. pisala je Pavliniću: "Zlo se osjećam, danas, vraćajući se iz bolnice jedva sam se vukla, ali putem sam srela jednu djevojku, kršćanku pa mi je odmah bilo lakše, prošetale smo zajedno, premda mi je bilo teško hodati, ali bojala sam se očajajati, jer mi je bilo tako teško da sam po prvi put u ovoj mukli dugo plakala. Nemam lake suze, pa me zato i suze ubijaju."

Soneti koji su postali i epitafi

Uz novinarski rad za „Glas Kordila“, za Rendić je bijeg u vrijeme sudskega procesa bilo i pisanje poezije. Pisala je na talijanskom jeziku, a u Arhivu Glasa Kordila ostale su sačuvane i brojne njezine rukom ispisane pjesme. S tom je prilikom nastavila sve do kraja svojega života. Pisala je i sonete, među kojima je ostao sačuvan niz od 28 soneta pod nazivom „Rex Apostolicus“ iz 1982., koji tematizira život ugarskoga kralja Stjepana I. i njegov ulazak među svetce koje štuje univerzalna Crkva. U povodu jubilejskoga ciklusa „Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata“ napisala je 1984. i zapažen sonet „Molitva za milost slova“, dio kojega je kao epitaf zapisan na njezinom grobu u Rijeci.

„Još sam uvijek suradnik GK, a ne prosjak“

Nakon Pavlinićeva nagloga odlaska iz Hrvatske ujesen 1972. glavnina „Glasa Koncila“ i Josipom Ladikom, svećenikom em „Glasa Koncila“. Osim što su preko redakcije nabavljani lijekovi i literatura za njezine liječnike, o Smiljaninu se slučaju pročulo i u hrvatskim iseljeničkim krugovima, pa su joj i hrvatski vjernici i dobročinitelji iz inozemstva u redakciju slali i devize kao pomoć. O tome je Rendić izvijestio Ladika u pismu od 28. veljače 1973., a uz njega joj je poslao i novac hrvatskih iseljenika. Sličan je dar primila i 26. travnja 1973. No na tom je pismu Rendić rukom zapisala: „Još sam uvijek suradnik GK, a ne prosjak – zašto uredništvo GK to ne kaže ovim dobročiniteljima?“ Temeljita kakva je i inače bila, ona na marginama toga pisma također piše i da je prilog od 100 američkih dolara 28. travnja 1973. dala riječkom „studentu Z.H.“. Jednom je zgodom, u svibnju 1973., o čemu također postoji i pisani trag koji se čuva u Arhivu Glasa Koncila, u redakciju došao i jedinstven dar za Smiljanu Rendić. Čitatelj „Glasa Koncila“ iz Njemačke poslao joj je pozlačeno pero „Parker“ s njezinim ugraviranim imenom i tri rezervna punjenja.

„Pravi razlog moje osude nije onaj jedini politički članak“

Dar čitatelja iz Njemačke bio je povod da 28. svibnja 1973. svećeniku Ladiki napiše pismo u kojem zahvaljuje nepoznatomu darovatelju, ali i piše o svojoj situaciji uslijed političkoga procesa. „Groteskno je biti osuđena za nešto što me samo veoma relativno zanima“, pisala je o samoj „političkoj tematici“ svojega članka „Izlazak iz genitiva“, te dodala: „Budući pak da znam (ne tek nagađam, nego baš znam jer je to moj odvjetnik doznao) da pravi razlog moje osude nije onaj jedini politički članak, nego deset godina moga rada u katoličkom tisku, tješim se katkada da ni Gospodinu Isusu na Križu nije pisao pravi razlog osude, vjerski (Filius Dei), nego politička izlika (Rex Judaeorum).“

U vrijeme dok se protiv nje vodio sudski proces Rendić je bila uvjerena da će završiti u zatvoru i da, ako preživi ambijent zatvora, ne namjerava trpeti neimaštinu koja bi ju pogodila uslijed nemogućnosti da nakon izdržavanja kazne pronađe stalno zaposlenje. Ona je sličnu situaciju prošla dok je živjela u Splitu, 1950-ih, gdje je tri godine bila bez posla jer je prokazana kao klerikalka. U to je vrijeme bila prisiljena čak i svako malo darivati krv ne bi li za to dobila novac s kojima je preživljavale te duge mjesece. U pismu koje je Živku Kustiću poslala 19. srpnja 1973., koje je ostalo sačuvano u Arhivu Glasa Koncila, ona je pisala: „Ja se naprotiv najozbiljnije bojim da ću u zatvor dospjeti, jer na meni, jedinom katoličkom novinaru laiku u ovoj zemlji, slomit će se sva mržnja onih koji upravo katoličku laičku aktivnost ne trpe.“ Navela je i da više ne će živjeti na ulici jer da postoje patnje koje se u životu mogu samo jednom izdržati. I u tom je bila itekako odlučna. „Ima samoubojstava koja Bog prima na svoje ruke“, pisala je u istom pismu Kustiću.

Proglašena krivom zbog „djela neprijateljske propagande“

Tempo kojim je režim odlučio prerezati gordijski čvor „slučaja Rendić“ bio je zapravo iznenađujuće brz, premda se samoj Rendić proces činio dug. Ona je najprije u siječnju 1973. na Okružnom sudu u Rijeci proglašena krivom zbog „djela neprijateljske propagande“ (to je famozni članak 118 Kaznenoga zakona) te osuđena na godinu dana strogoga zatvora i zabranu javnoga istupanja u tisku, na radiju i televiziji u trajanju od godinu dana. Zajedno s odvjetnikom Milanom Vukovićem uložila je žalbu i proces je došao do razine Vrhovnoga suda. U studenom 1973. Vrhovni je sud prvostupanjsku presudu preinačio u uvjetnu kaznu u trajanju od dvije godine te u zabranu javnoga djelovanja u trajanju od također dvije godine. Nakon što je sudski proces završio otjerana je u mirovinu. Preselila se, dijelom i zahvaljujući intervencijama iz „Glasa Koncila“ na Trsat, u stančić koji je bio na raspolaganju tamošnjoj župi, a u njemu je i iznenada preminula 1994. U dva desetljeća nakon zaključenja sudskoga procesa i njezine prerane smrti, Rendić je nastavila neumorno stvarati za „Glas Koncila“.

Marino Erceg

(nastavlja se)

Fotografije: Arhiv Glasa Koncila, HKV

Izvori za oris političkoga konteksta i biografskih crtica Smiljane Rendić:

- Banac, I. (2021.) *Sedamdeset i prva: Uspon i pad hrvatskoga nacionalno-reformnog pokreta*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Domljan, Ž. (2010.) *Visoko podignimo zastavu: Hrvatska – od negacije do priznanja*. Zagreb: Profil multimedija
- Erceg, M. (2023.) *Živko Kustić: Neustrašivi glas Crkve u Hrvata*. Zagreb: Glas Koncila
- Kljaić, S. (2017.) *Nikada više Jugoslavija: Intelektualci i hrvatsko nacionalno pitanje (1929. – 1945.)*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Mihaljević, J. (2016.) *Komunizam i čovjek: Odnos vlasti i pojedinca u Hrvatskoj (1958. – 1972.)*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Miklenić, I. (2013.) *Pogledi u Glas Koncila*. Zagreb: Glas Koncila
- Radelić, Z. (2006.) *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. – 1991.): Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga

Tekst je dio niza „Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima“, a na Portalu HKV-a objavljen je u sklopu projekta poticanja novinarske izvrsnosti u 2024. godini Agencije za elektroničke medije. Prenosjenje sadržaja dopušteno je uz objavu izvora i autorova imena.

- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (1)
- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (2)
- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (3)
- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (4)
- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (5)
- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (6)
- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (7)
- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (8)
- M. Erceg: Smiljana Rendić – ženski genij među svećenicima (10)

ALSO ON PORTAL HRVATSKOGA KULTURNOG VIJEĆA

30 photos that really make you think

High Tally

3 days ago · 1 comment

Hrvati u svijetu:
Zlatko Tanodi

2 days ago · 4 comment

N. Nekić:
Zaboravljeni
anđeli